

ΚΕΙΜΕΝΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ/ΤΡΙΩΝ ΜΕ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ ΣΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού (Υ.Π.Π.), με το παρόν έγγραφο πολιτικής, δηλώνει τη δέσμευσή του να διασφαλίσει την ένταξη των μαθητών/τριών με μεταναστευτική βιογραφία¹ στο κυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα. Το έγγραφο πολιτικής αποσκοπεί στο να πλαισιώσει κάθε ενέργεια και δράση που εμπίπτει στο εκπαιδευτικό σύστημα της Κύπρου και άπτεται του θέματος της ένταξης των μαθητών/τριών με μεταναστευτική βιογραφία. Απώτερος στόχος είναι να αξιοποιηθεί το εν λόγω κείμενο ως πλαίσιο αναφοράς στη διαδικασία λήψης αποφάσεων που αφορούν στην ένταξη των συγκεκριμένων μαθητών/τριών.

Το έγγραφο πολιτικής περιλαμβάνει: 1) εισαγωγή, 2) περιγραφή της υφιστάμενης κατάστασης στα δημόσια σχολεία της Κύπρου, 3) τη νέα πρόταση για την υποδοχή των παιδιών με μεταναστευτική βιογραφία στο κυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα και τη διδασκαλία της Ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας², και 4) καταληκτικά σχόλια.

1. Εισαγωγή

Τον Μάρτιο του 2011-και μετά από οδηγίες του Υπουργού Παιδείας και Πολιτισμού- συστάθηκε Διατμηματική Επιτροπή για την ένταξη των παιδιών με μεταναστευτική βιογραφία στο κυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα, στην οποία συμμετείχαν εκπρόσωποι των Διευθύνσεων/Υπηρεσιών του Υ.Π.Π., ακαδημαϊκοί και εκπρόσωποι των εκπαιδευτικών οργανώσεων. Η εν λόγω Επιτροπή είχε ως όρους εντολής τη μελέτη των υφιστάμενων προγραμμάτων ένταξης των παιδιών με μεταναστευτική βιογραφία στην κυπριακή εκπαίδευση, καθώς επίσης την κατάθεση εισηγήσεων για βραχυπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο χειρισμό του θέματος και βελτίωση των προγραμμάτων ένταξης, μέσα στο πλαίσιο της φιλοσοφίας και των προγραμματισμών για τα νέα αναλυτικά προγράμματα.

Κατά το διάστημα Ιουλίου 2011-Μαΐου 2012, υποβλήθηκαν στον Υπουργό Παιδείας και Πολιτισμού προτάσεις από υποομάδες της Επιτροπής, καθώς επίσης σχετική

---

¹ Παιδιά με μεταναστευτική βιογραφία ορίζονται ως τα παιδιά που έχουν τα ίδια βιώσει μετανάστευση ή έχουν μετανάστες γονείς. Συνήθως τα παιδιά αυτά παρουσιάζουν ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, οι οποίες μπορεί να αφορούν σε δυσκολίες στο να υπερπηδήσουν εμπόδια -όπως οι χαμηλές επιδόσεις στη γλώσσα της χώρας υποδοχής- ή να υπόκεινται σε διακρίσεις. Σε αυτές τις περιπτώσεις ίσως απαιτείται να γίνουν ενέργειες για ένταξή τους στο εκπαιδευτικό σύστημα, σύμφωνα και με τις στρατηγικές της Ε.Ε. (Education and Training Strategy (ET 2020)) για τη μείωση της σχολικής αποτυχίας και σχολικής διαρροής στα κράτη μέλη. (Cooke O' Dowd, S. (2014) SIRIUS Policy Briefs: Recommendations for successful policies on migrant education. Ανάκτηση από: <http://www.sirius-migrationeducation.org/implementing-policies-and-networking/> (02/11/16).

² Ο όρος «δεύτερη γλώσσα» χρησιμοποιείται για να περιγράψει εκείνη τη γλώσσα που κατακτά ένα άτομο, αφού έχει ήδη αρχίσει να αναπτύσσει ή έχει ήδη ολοκληρώσει την εκμάθηση της πρώτης του γλώσσας, και την οποία μαθαίνει λόγω κάποιων συνθηκών (π.χ. μετά από μετανάστευση). Η κατάκτησή της πραγματοποιείται κυρίως μέσω της επαφής του ατόμου με μητρικούς ομιλητές της γλώσσας αυτής σε ένα φυσικό περιβάλλον έστω κι αν ενισχύεται ταυτόχρονα και με την παρακολούθηση κάποιου οργανωμένου μαθήματος, για να ικανοποιήσει άμεσες ανάγκες του περιβάλλοντός του στο παρόν (φοίτηση σε σχολείο, επάγγελμα, επικοινωνία με το άμεσο περιβάλλον) (Τριάρχη-Hermann, 2000; Σκούρτου, 1997). Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι ο αντίστοιχος όρος που χρησιμοποιείται στον αγγλοσαξονικό χώρο μετά τη δεκαετία του 1990 (Αγγλία, Αυστραλία, Ιρλανδία) είναι «πρόσθετη γλώσσα» (περιγράφει τους μη-μητρικούς ομιλητές της αγγλικής γλώσσας στο φυσικό περιβάλλον ομιλίας της αγγλικής, οι οποίοι έχουν τουλάχιστον μία άλλη μητρική γλώσσα από τα αγγλικά) ενώ στη Βόρεια Αμερική επικράτησε ο όρος «τα άτομα που μαθαίνουν γλώσσα» (language learners) για να περιγράψει τον ίδιο πληθυσμό (Leung, 2013).

έκθεση του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου (Π.Ι.). Στο διάστημα των ετών 2012-2014, πραγματοποιήθηκαν υπηρεσιακές συναντήσεις για επιμέρους θέματα που αφορούσαν μαθητές/τριες με μεταναστευτική βιογραφία (διαγνωστικά δοκίμια, επιμόρφωση καθηγητών Μ.Ε., λειτουργία πλατφόρμας καταγραφής δεδομένων κτλ.). Τον Δεκέμβριο του 2014, υποβλήθηκε προς το Υ.Π.Π. η τελική έκθεση για τη συμμετοχή του Π.Ι. στο Ευρωπαϊκό Δίκτυο SIRIUS (2012-2014), σχετικά με την εκπαίδευση των παιδιών με μεταναστευτική βιογραφία.³

Τον Ιανουάριο του 2015 δόθηκαν προς το Π.Ι. οδηγίες⁴ από τη Γενική Διευθύντρια του Υ.Π.Π. για συζήτηση των θεμάτων που περιλαμβάνονται στην τελική έκθεση SIRIUS με τις Διευθύνσεις του Υ.Π.Π., υπό τον συντονισμό του Π.Ι. Για τον σκοπό αυτό, η Διευθύντρια του Π.Ι. προχώρησε στη σύγκληση Διατμηματικής Επιτροπής με εκπροσώπους όλων των Διευθύνσεων/Υπηρεσιών του Υ.Π.Π. και με όρους εντολής τον καταρτισμό ενός σχεδίου δράσης που θα στόχευε στον συντονισμό των επιμέρους δράσεων και στη χάραξη μιας ενιαίας εκπαιδευτικής πολιτικής σχετικά με το θέμα. Βάση εργασίας για τα μέλη της Επιτροπής -η οποία πραγματοποίησε τρεις συνεδρίες κατά το έτος 2015- αποτέλεσαν οι συστάσεις του Δικτύου SIRIUS για την εκπαίδευση των παιδιών με μεταναστευτική βιογραφία, σύμφωνα και με τις οδηγίες της Γενικής Διευθύντριας. Στο πλαίσιο των εργασιών της Επιτροπής χαρτογραφήθηκε η υφιστάμενη κατάσταση στη Δημοτική και Μέση Εκπαίδευση και ετοιμάστηκε σχέδιο δράσης για τη διαχείριση των θεμάτων που σχετίζονται με την ένταξη των παιδιών με μεταναστευτική βιογραφία στα σχολεία της Κύπρου, μέσα από μια ολιστική προσέγγιση.

Το διάγραμμα του προτεινόμενου σχεδίου δράσης υποβλήθηκε προς το Υ.Π.Π. τον Νοέμβριο του 2015, ενώ παράλληλα δρομολογήθηκε η τέταρτη συνεδρία της Επιτροπής τον Ιανουάριο του 2016, στην παρουσία του Υπουργού Παιδείας και Πολιτισμού. Στο πλαίσιο της συγκεκριμένης συνεδρίας, αποφασίστηκε η ετοιμασία ενός Κειμένου Πολιτικής που θα καλύπτει όλες τις διαστάσεις του θέματος αναφορικά με την ένταξη των μαθητών με μεταναστευτική βιογραφία στο κυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα. Το Κείμενο Πολιτικής εγκρίθηκε τον Μάιο του 2016 από τον Υπουργό Παιδείας και Πολιτισμού και στη βάση αυτού οι διευθύνσεις κλήθηκαν όπως:

- α. υιοθετήσουν το περιεχόμενο του Κειμένου Πολιτικής για την ένταξη των παιδιών με μεταναστευτική βιογραφία στο κυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα,
- β. αναπτύξουν συγκεκριμένο σχέδιο δράσης, το οποίο θα ανταποκρίνεται στις ανάγκες και τις ιδιαιτερότητες της κάθε βαθμίδας, υπό την προϋπόθεση όμως ότι αυτό θα εμπίπτει στις βασικές αρχές του εν λόγω Κειμένου και
- γ. καταθέσουν τα προτεινόμενα σχέδια δράσης για συζήτηση στο πλαίσιο της Διατμηματικής Επιτροπής, μέχρι 30 Ιουνίου 2016.

2. Η υφιστάμενη κατάσταση στα δημόσια σχολεία της Κύπρου

Σύμφωνα με την καταγεγραμμένη πολιτική,⁵ η συνήθης διαπίστωση στην οποία στηρίζεται η συζήτηση για την αναγκαιότητα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης είναι ότι οι σύγχρονες κοινωνίες γίνονται στις μέρες μας πολυπολιτισμικές. Στην ουσία, όμως, αυτή η συζήτηση προκύπτει όχι γιατί μέχρι τώρα ο χαρακτήρας των κοινωνιών ήταν μονοπολιτισμικός, αλλά γιατί αναγνωρίζεται πλέον ο πολυπολιτισμικός τους χαρακτήρας, με αφορμή τα γενικευμένα φαινόμενα

³ SIRIUS "European Policy Network on the education of children and young people with a migrant background" <http://www.sirius-migrationeducation.org>

⁴ Αρ. φακ. Π.Ι. 7.1.10.3.4, ημερ. 7/1/2015

⁵ Βλ. «Διαπολιτισμική Εκπαίδευση για την ομαλή ένταξη των μαθητών/τριών με μεταναστευτικές βιογραφίες στα σχολεία και την κοινωνία της Κύπρου» http://www.pi.ac.cy/pi/files/tekmiriosi/ekdoseis/diapolitismiki/omali_entaxi/greek_diapolitismiki_2010.pdf

μετανάστευσης και μετακινήσεων πληθυσμών στην Ευρώπη⁶. Βασικό αξίωμα είναι ότι όλα τα παιδιά -ανεξαρτήτως των ειδικών συνθηκών της ζωής τους- μπορούν να μάθουν, να δράσουν και να επηρεάσουν τα περιβάλλοντά τους και τους εαυτούς τους⁷. Τα παιδιά δεν καθορίζονται ούτε παγιδεύονται στο εθνικό ή εθνοτικό τους ανήκειν, το φύλο ή τις ανάγκες τους, αλλά αντίθετα συμβάλλουν στη συνεχή αλλαγή των κοινωνικών και πολιτισμικών δεδομένων. Στόχος είναι η συνειδητοποίηση των ορίων του καθενός μας, η κατανόηση άλλων τρόπων ερμηνείας του κόσμου, η μείωση της ξενοφοβίας και του ρατσισμού, και η δημιουργία κουλτούρας για αρμονική συμβίωση. Σημείο εκκίνησης για τη διαχείριση της ετερότητας είναι ότι το ενδιαφέρον εστιάζεται στις «απολαβές» των παιδιών από το σχολείο. Η ετερότητα μάς ενδιαφέρει στον βαθμό που μπορεί να αποτελέσει μορφωτικό κεφάλαιο και να αξιοποιηθεί με τη μορφή λειτουργικών εφοδίων και προσόντων για τη ζωή⁸. Για τον σκοπό αυτό, καλούμαστε να αξιοποιήσουμε το αναλυτικό πρόγραμμα, το παραπρόγραμμα, τις δυνατότητες των εκπαιδευτικών, τους συγκεκριμένους μαθητές/τριες, και το σχολικό και κοινωνικό συγκείμενο.

Τα κυπριακά σχολεία υποδέχονται μαθητές/τριες από άλλες χώρες και η κοινωνία αναμένει από την εκπαίδευση ότι θα διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην επιτυχή ένταξή τους, παρέχοντάς τους τη δυνατότητα να συνεισφέρουν δημιουργικά στο κοινωνικό σύνολο. Η εκπαίδευση και η μετανάστευση είναι στοιχεία που έχουν στηρίξει την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη και ανταγωνιστικότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι μαθητές/τριες με μεταναστευτική βιογραφία που διαμένουν στην Κυπριακή Δημοκρατία έχουν το δικαίωμα εγγραφής και δωρεάν εκπαίδευσης στα δημόσια σχολεία της Κύπρου, σε όλα τα επίπεδα, από την Προδημοτική μέχρι την Ανώτατη Εκπαίδευση. Το εκπαιδευτικό μας σύστημα δεν κάνει καμιά διάκριση αναφορικά με τη φυλή, την κοινότητα, τη γλώσσα, το χρώμα, τη θρησκεία, τις πολιτικές ή άλλες πεποιθήσεις, τον σεξουαλικό προσανατολισμό ή την εθνική καταγωγή των μαθητών/τριών. Αυτό διασφαλίζεται από το Άρθρο 20 του Συντάγματος της Κύπρου. Το σχολείο σέβεται, ακόμη, το δικαίωμα της ελευθερίας της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας. Ο γενικός σκοπός της πολιτικής ένταξης των μαθητών/τριών με μεταναστευτική βιογραφία στο εκπαιδευτικό σύστημα και συνακόλουθα στην κυπριακή κοινωνία είναι η δημιουργία των προϋποθέσεων εκείνων που διασφαλίζουν σε όλους τους μαθητές/τριες ίσες ευκαιρίες πρόσβασης και επιτυχίας στην εκπαίδευση. Με βάση τα πιο πάνω το δικαίωμα στην εκπαίδευση διασφαλίζεται για όλους ανεξαιρέτως.

Ειδικότερα, επιδιώκονται τα ακόλουθα:

- Η ανάπτυξη και εφαρμογή συντονισμένων μέτρων παρέμβασης που προωθούν την ομαλή ένταξη των μαθητών/τριών με μεταναστευτική βιογραφία στο εκπαιδευτικό σύστημα.
- Η δημιουργία και ενσωμάτωση στο εκπαιδευτικό σύστημα θεσμών, οι οποίοι διασφαλίζουν την ποιοτική και αποτελεσματική εκπαίδευση των μαθητών/τριών με μεταναστευτική βιογραφία.
- Η ευαισθητοποίηση των εκπαιδευτικών, των μαθητών/τριών και των γονέων αναφορικά με τις αρχές που πρέπει να διέπουν μια πολυπολιτισμική κοινωνία, καθώς και η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και των στελεχών της εκπαίδευσης σε θέματα σχετικά με τις θεωρητικές και πρακτικές διαστάσεις της διαπολιτισμικής προσέγγισης στο εκπαιδευτικό έργο.

⁶ Γκόβαρης, Χ. (2000) Διαπολιτισμική Εκπαίδευση και το δίλημμα των πολιτισμικών διαφορών. *Παιδαγωγικός Λόγος*, 3, 23-30.

⁷ Schmidtke, P. (2007) The concept of culture. Paper presented at the Council of Europe Pestalozzi Module B workshop on Intercultural Education Training for trainers. Oslo, Norway. 10-13 October 2007.

⁸ Γκότοβος, Α. Ε. (2002) *Εκπαίδευση και Ετερότητα*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

- Η ανάπτυξη και κατάλληλη αξιοποίηση ειδικού διδακτικού, εποπτικού και επιμορφωτικού υλικού, καθώς και η εφαρμογή νέων διδακτικών προσεγγίσεων που διευρύνουν τις δυνατότητες του κυπριακού εκπαιδευτικού συστήματος.
- Η ανάπτυξη και εφαρμογή ειδικών μέτρων και διαδικασιών για την προσαρμογή των νεοαφιχθέντων παιδιών με μεταναστευτική βιογραφία.

Το πλαίσιο πολιτικής του Υ.Π.Π. για την ένταξη των μαθητών/τριών με μεταναστευτική βιογραφία στην κυπριακή κοινωνία εντάσσεται στους ακόλουθους πέντε άξονες προτεραιότητας:

A) Εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας

Η επάρκεια γνώσης της γλώσσας διδασκαλίας είναι ουσιώδης -αν και όχι μοναδική- προϋπόθεση, έτσι ώστε να αποκομίζουν οι μαθητές/τριες με μεταναστευτική βιογραφία το μέγιστο όφελος από το δικαίωμα στην εκπαίδευση. Ως πρώτη προτεραιότητα προσφέρονται για τους/τις εν λόγω μαθητές/τριες, Δημοτικής και Μέσης Εκπαίδευσης, προγράμματα για την εκμάθηση της Ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας.

Τα τελευταία χρόνια υιοθετήθηκαν διάφορα μοντέλα στο εκπαιδευτικό σύστημα της Κύπρου για τη γλωσσική ενίσχυση των μαθητών/τριών με μεταναστευτική βιογραφία:

- Παροχή ενισχυτικής διδασκαλίας και προσφορά Προγράμματος Ταχύρρυθμης Εκμάθησης της Ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας σε σχολεία Δημοτικής Εκπαίδευσης.
- Πρόγραμμα Ταχύρρυθμης Εκμάθησης της Ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας σε σχολεία Μέσης Εκπαίδευσης (θεσμοθετημένο από το 2008).
- Παροχή γλωσσικής ενίσχυσης σε σχολεία όπου λειτουργούσε ο θεσμός των Ζ.Ε.Π. (Ζώνες Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας – από το 2004 μέχρι το 2015) και στα σχολεία ΔΡΑ.Σ.Ε από το 2016.
- Προσφορά μαθημάτων Ελληνικής Γλώσσας -σε απογευματινό χρόνο- από τα Επιμορφωτικά Κέντρα (Ε.Κ.) και τα Κρατικά Ινστιτούτα Επιμόρφωσης (Κ.Ι.Ε.) του Υ.Π.Π.

B) Υποδοχή των νεοαφιχθέντων παιδιών με μεταναστευτική βιογραφία

Στόχοι της εφαρμογής των προγραμμάτων και δραστηριοτήτων υποδοχής είναι η προσαρμογή και εξοικείωση των νεοαφιχθέντων παιδιών με το νέο σχολικό και κοινωνικό περιβάλλον και η υποστήριξη της φοίτησής τους, καθώς και η πληροφόρηση των μαθητών/τριών και των οικογενειών τους για τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματά τους ως αποτέλεσμα της συμμετοχής τους στο εκπαιδευτικό σύστημα. Για τον σκοπό αυτό, το Υ.Π.Π. έχει εκδώσει αναλυτικά ενημερωτικά έντυπα σε διάφορες γλώσσες:

- *Οδηγός Υποδοχής στην Κυπριακή Εκπαίδευση - Αναλυτικός οδηγός για το κυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα, τις ειδικές πρόνοιες στήριξης για μαθητές/τριες με μεταναστευτική βιογραφία και τις προοπτικές και επιλογές φοίτησης.* Εκδόθηκε σε εννιά γλώσσες: Αγγλική, Αραβική, Βουλγαρική, Γεωργιανή, Ελληνική, Ουκρανική, Ρωσική, Ρουμανική, Τουρκική.
- *Καλώς ήλθες στην Κύπρο... Καλώς ήλθες στο σχολείο.* Οδηγός υποδοχής στα σχολεία της Κύπρου. Περιλαμβάνει απαντήσεις σε ερωτήματα που αφορούν στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μαθητών/τριών στα σχολεία της Κύπρου, ειδικές πρόνοιες για μαθητές/τριες με μεταναστευτική βιογραφία, αλλά και πληροφορίες για το εκπαιδευτικό σύστημα και τις προοπτικές και επιλογές φοίτησης. Εκδόθηκε σε πέντε γλώσσες: Αραβική, Γεωργιανή, Ουκρανική, Ρωσική, Τουρκική.

Γ) Εκπαίδευση και κατάρτιση των εκπαιδευτικών

Η εκπαίδευση και κατάρτιση των εκπαιδευτικών σε θέματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και διδασκαλίας της Ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας είναι απαραίτητη, ούτως ώστε να είναι σε θέση ανταποκριθούν με επάρκεια στις ολοένα αυξανόμενες προκλήσεις του επαγγέλματός τους.

Το Π.Ι., σε συνεργασία με τις Διευθύνσεις του Υ.Π.Π., έχει διοργανώσει τα τελευταία χρόνια ποικίλες επιμορφωτικές δράσεις (ημερίδες, συνέδρια, σεμινάρια – βιωματικά εργαστήρια, προαιρετικά σεμινάρια, σεμινάρια σε σχολική βάση κ.ά.), με στόχο την ευαισθητοποίηση και ενδυνάμωση των εκπαιδευτικών Δημοτικής και Μέσης Εκπαίδευσης σε θέματα ένταξης των μαθητών/τριών με μεταναστευτική βιογραφία. Ειδικότερα, δόθηκε έμφαση σε θέματα διαχείρισης της ετερότητας και εφαρμογής της αντιρατσιστικής πολιτικής, καθώς επίσης σε θέματα διδασκαλίας της Ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας. Επιπρόσθετα, στην περίπτωση της Μέσης Εκπαίδευσης, το Π.Ι. παρέχει -σε ετήσια βάση από το 2008- στήριξη σε επίπεδο σχολικής μονάδας στους εκπαιδευτικούς του Προγράμματος Εκμάθησης της Ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας. Επιπλέον, προχώρησε στη δημιουργία ιστοσελίδας -ενταγμένης στον ιστοχώρο του Π.Ι.- που φιλοξενεί ενημερωτικό, επιμορφωτικό και υποστηρικτικό υλικό για τη διδασκαλία της Ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας, όπως επίσης υλικό για την εφαρμογή της αντιρατσιστικής πολιτικής του Υ.Π.Π.

Δ) Συλλογή και ανάλυση δεδομένων σχετικά με τις ανάγκες των μαθητών/τριών με μεταναστευτική βιογραφία

Για σκοπούς αποτελεσματικότερης παρέμβασης χρειάζεται η συλλογή και ανάλυση δεδομένων σχετικά με τις ανάγκες των μαθητών/τριών με μεταναστευτική βιογραφία και υποχρεωτική χορήγηση -κατά την έναρξη της φοίτησής τους στο σχολείο- διαγνωστικών δοκιμών ελληνομάθειας, όπως επίσης κατάταξή τους σε επίπεδα με βάση το Κοινό Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Αναφοράς για τις Γλώσσες (Κ.Ε.Π.Α.).⁹

Το Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας και Αξιολόγησης (Κ.Ε.Ε.Α.) έχει ετοιμάσει τα τελευταία χρόνια δοκίμια ελληνομάθειας για ένταξη των μαθητών/τριών Μέσης και Δημοτικής Εκπαίδευσης σε εξειδικευμένα προγράμματα εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας. Συγκεκριμένα, για τη Μέση Εκπαίδευση, στο πλαίσιο του Προγράμματος Εκμάθησης της Ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας, το Κ.Ε.Ε.Α. ανέπτυξε δοκίμιο ελληνομάθειας, κατά τη σχολική χρονιά 2009-2010, με στόχο τη διακρίβωση του επιπέδου ελληνομάθειας των μαθητών/τριών με τα ελληνικά ως δεύτερη γλώσσα, και αναθεωρημένο συντομευμένο δοκίμιο κατά τη σχολική χρονιά 2010-2011. Τα δοκίμια αυτά περιλαμβάνουν γραπτό δοκίμιο (κατανόηση προφορικού λόγου, κατανόηση γραπτού λόγου, παραγωγή γραπτού λόγου) και συνέντευξη (παραγωγή προφορικού λόγου). Η χορήγηση των διαγνωστικών δοκιμών γίνεται σε υποχρεωτική βάση από τους διδάσκοντες στο εν λόγω Πρόγραμμα, σύμφωνα με οδηγίες της Διεύθυνσης Μέσης Εκπαίδευσης. Από τη σχολική χρονιά 2011-2012 και έπειτα εκπονήθηκαν δοκίμια βασισμένα στους πίνακες προδιαγραφών και στους τύπους ασκήσεων των προηγούμενων δοκιμών χωρίς την εμπλοκή του Κ.Ε.Ε.Α. Επιπλέον, ετοιμάστηκε νέο δοκίμιο Λυκείου με τρόπο περίπου ανάλογο με αυτό που έγινε για το γυμνάσιο.

Όσον αφορά στη Δημοτική Εκπαίδευση, το Κ.Ε.Ε.Α. εγκυροποίησε ως προς το κυπριακό πλαίσιο τα διαγνωστικά δοκίμια ελληνομάθειας «Μιλιάς Ελληνικά Ι» (τεύχη

⁹ Το Κοινό Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Αναφοράς για τις Γλώσσες (Κ.Ε.Π.Α.) περιλαμβάνει ένα σύνολο δεικτών, οι οποίοι προσδιορίζουν τη γλωσσική επάρκεια και τις ανάγκες, έτσι ώστε τα άτομα να χρησιμοποιούν μια γλώσσα για επικοινωνιακούς σκοπούς, αλλά και για να μπορούν να δρουν αποτελεσματικά σε ένα πλαίσιο. Σε αντίθεση με τα γλωσσικά κριτήρια που αναπτύχθηκαν στην Αυστραλία και στις Η.Π.Α., το Κ.Ε.Π.Α. δεν σχετίζεται με κάποια συγκεκριμένη γλώσσα και συγκεκριμένο περιβάλλον εκμάθησης, ενώ απευθύνεται κυρίως σε ενήλικες. Επομένως, στον ευρωπαϊκό χώρο έχουν οριστεί κοινά κριτήρια για τον καθορισμό των επιπέδων γλωσσομάθειας.

Α' και Β'), κατά τη σχολική χρονιά 2014-2015. Τα εν λόγω δοκίμια αναπτύχθηκαν στην Ελλάδα, στο πλαίσιο του Προγράμματος «Εκπαίδευση αλλοδαπών και παλιννοστούντων μαθητών», απευθύνονται σε παιδιά ηλικίας 7-11 ετών και αξιολογούν τα τρία πρώτα επίπεδα ελληνομάθειας (Α1, Α2, Β1) στην κλίμακα του Κ.Ε.Π.Α. Την παρούσα σχολική χρονιά (2016-2017), τα εν λόγω δοκίμια –μετά την προσαρμογή τους με βάση την έρευνα εγκυροποίησής τους- θα χορηγηθούν από το Κ.Ε.Ε.Α. σε πιλοτική βάση σε μαθητές και μαθήτριες που φοιτούν σε δημοτικά σχολεία της επαρχίας Λάρνακας και χρήζουν στήριξης για την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας. Τα αποτελέσματα διαγνωστικής αξιολόγησης θα καταγραφούν σε ηλεκτρονική πλατφόρμα που θα αναπτύξει για τον σκοπό αυτό το Κ.Ε.Ε.Α.

Ε) Διαπολιτισμική προσέγγιση νέων αναλυτικών προγραμμάτων

Η διαπολιτισμική εκπαίδευση δεν απευθύνεται μόνο στα παιδιά με μεταναστευτική βιογραφία, αλλά και στα παιδιά της πλειοψηφίας. Ως εκ τούτου, το Υ.Π.Π. αναγνωρίζει το γεγονός ότι η διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής για τη διαπολιτισμική εκπαίδευση καθιστά αναγκαία και τη λήψη επιπρόσθετων μέτρων, όπως την υιοθέτηση της διαπολιτισμικής προσέγγισης στα νέα αναλυτικά προγράμματα.

3. Νέα πρόταση για την υποδοχή των παιδιών με μεταναστευτική βιογραφία στο κυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα και τη διδασκαλία της Ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας

Σύμφωνα με τις συστάσεις του Δικτύου SIRIUS για την εκπαίδευση των παιδιών με μεταναστευτική βιογραφία, η Ευρωπαϊκή Ένωση θέτει ως κύρια επιδίωξή της την εξέταση, την προώθηση και υλοποίηση πολιτικών για την ένταξη των παιδιών με μεταναστευτική βιογραφία σε όλα τα επίπεδα (επί)δρασης στο εκπαιδευτικό σύστημα:

- στο μακρο-επίπεδο της κοινωνίας και του εκπαιδευτικού συστήματος (διαμόρφωση εκπαιδευτικής πολιτικής)
- στο μέσο επίπεδο της σχολικής μονάδας ως χώρου διασύνδεσης του ατόμου με την κοινωνία
- στο μικρο-επίπεδο της σχολικής τάξης και της διασύνδεσης εκπαιδευτικού - μαθητή - γονέων.

Ως προτεραιότητες τίθενται η εφαρμογή και όχι απλώς η διαμόρφωση πολιτικών, η έμφαση στην πρόσβαση, στη μάθηση και στην ένταξη των μεταναστών στο σχολείο και η έμφαση στην υποστήριξη των εκπαιδευτικών συστημάτων από την περιβάλλουσα κοινότητα. Βασικές αρχές θεωρούνται η διασφάλιση της ποιότητας του εκπαιδευτικού συστήματος, η αξιοποίηση της ετερότητας και ανομοιογένειας στο σχολείο και τα στοχευμένα μέτρα για τα παιδιά με μεταναστευτική βιογραφία, σε συνδυασμό με στρατηγικές ένταξης.

Ωστόσο, η διερεύνηση που έγινε στο πλαίσιο του Προγράμματος SIRIUS κατέδειξε τη δυσκολία του εκπαιδευτικού συστήματος να αναδιαμορφώσει πρακτικές και καταστάσεις για διευκόλυνση της ένταξης των παιδιών με μεταναστευτική βιογραφία. Με βάση τα πιο πάνω, τόσο το Υ.Π.Π. όσο και οι σχολικές μονάδες συνειδητοποιούν ότι απαιτείται επικέντρωση στον στόχο της συστηματικής στήριξης για ένταξη των παιδιών με μεταναστευτική βιογραφία από το Νηπιαγωγείο μέχρι τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, μέσα σε ένα ευρύτερο και ολιστικό πλαίσιο. Ο στόχος αυτός δεν αποτελεί μια βραχυπρόθεσμη αλλαγή, αλλά μια μακροπρόθεσμη επένδυση και γι' αυτό η αλλαγή της προσέγγισης στο ζήτημα θα πρέπει να καλύψει τόσο το επίπεδο της εθνικής πολιτικής όσο και το επίπεδο της σχολικής μονάδας, όπως επίσης το επίπεδο της διαπροσωπικής σχέσης μεταξύ εκπαιδευτικού και μαθητή.

Σύμφωνα με το πιο πάνω σκεπτικό, ακολουθεί στη συνέχεια η νέα πρόταση για την ομαλή ένταξη των μαθητών/τριών με μεταναστευτική βιογραφία στο κυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα, η οποία παρουσιάζεται και διαγραμματικά στο Παράρτημα.

A) Είναι απαραίτητη η χαρτογράφηση του μεταναστευτικού πληθυσμού ανά σχολική μονάδα (π.χ. σχολικές μονάδες με συνεχή ροή προσφύγων/μεταναστών και σχολικές μονάδες με μετανάστες εγκατεστημένους) κατά ενιαίο τρόπο, ώστε να είναι δυνατή η διαφοροποίηση των μέτρων που εφαρμόζονται με κοινούς άξονες για όλες τις βαθμίδες. Στο πλαίσιο αυτό, είναι χρήσιμη η συγκέντρωση πληροφοριών για το προφίλ των μαθητών/τριών (επικοινωνία με τους γονείς/κηδεμόνες, με τις Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας, διερεύνηση του κοινωνικοπολιτικού συγκειμένου της χώρας προέλευσης), για τις συνθήκες διαβίωσής τους στη χώρα υποδοχής και την πρόοδό τους σε ποικίλες δεξιότητες.

B) Η επιτυχής ένταξη των μαθητών/τριών με μεταναστευτική βιογραφία στο κυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα εξαρτάται παράλληλα από την καταπολέμηση τυχόν ρατσιστικών περιστατικών στα οποία μπορεί να υπόκεινται ως θύματα, μέσα από την αντιρατσιστική πολιτική του Υ.Π.Π. «Κώδικας Συμπεριφοράς κατά του Ρατσισμού και Οδηγός Διαχείρισης και Καταγραφής Ρατσιστικών Περιστατικών». ¹⁰ Καθώς το σχολείο αποτελεί φορέα πολιτικής του κράτους, η εφαρμογή της αντιρατσιστικής πολιτικής συνάδει με διεθνείς και ευρωπαϊκές συμβάσεις που έχει επικυρώσει η Κύπρος και αποτελεί επίσημη τοποθέτηση του κράτους κατά του ρατσισμού. Με βάση ερευνητικά δεδομένα από τη διεθνή βιβλιογραφία, ¹¹ η εφαρμογή αντιρατσιστικής πολιτικής στα σχολεία με σταθερότητα και συνέπεια αποτελεί ενδεδειγμένο μέτρο καταπολέμησης των ρατσιστικών περιστατικών. Το μέτρο αυτό ενδείκνυται ακόμη περισσότερο σε συγκεκριμένα όπως το κυπριακό, το οποίο χαρακτηρίζεται από συγκεκριμένες ιστορικοπολιτικές ιδιαιτερότητες του παρελθόντος, καθώς και από την παρούσα προσπάθεια για επίλυση του κυπριακού προβλήματος. Η εφαρμογή της αντιρατσιστικής πολιτικής σε καθολικό επίπεδο συμβάλλει στην καλλιέργεια μιας κουλτούρας ειρήνης, μη βίας και κοινωνικής δικαιοσύνης στην Κύπρο, ενώ ανταποκρίνεται στους στόχους της εκπαίδευσης για τα ανθρώπινα δικαιώματα, της εκπαίδευσης για την πολιτότητα και της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης.

Η αξιολόγηση της εφαρμογής της αντιρατσιστικής πολιτικής σε σχολεία, κατά τις σχολικές χρονιές 2014-2015 και 2015-2016, έχει καταδείξει θετικά αποτελέσματα στον βαθμό ευαισθητοποίησης όλων των μελών της σχολικής κοινότητας σε θέματα ρατσισμού και διακρίσεων, στον βαθμό αναφορών ρατσιστικών περιστατικών από

¹⁰ http://www.pi.ac.cy/pi/files/epimorfosi/antiratsistiki/kodikas_jan2016.pdf

¹¹ Pollock, M. (Ed.) (2008) *Everyday Antiracism*, The New Press, New York and London. Commission for Racial Equality (2002) *Framework for a Race Equality Policy for Schools*, London. Conference of Education Systems Chief Executive Officers (2000) *Racism. No way! A guide for Australian schools*, NSW Department of Education and Training, Australia (available at <http://www.racismnoway.com.au/teaching-resources/school-planning/guide.pdf>). Connolly, P., & Troyna, B. (Eds.) (1998) *Researching racism in education: politics, theory and practice*. Buckingham, Philadelphia: Open University Press. Gillborn, D. (1995) *Racism and antiracism in real schools: Theory, policy, practice*. Buckingham: Open University Press. Gillborn, D. (2001) Racism, policy and the (mis)education of Black children. In R. Majors (Ed.), *Educating our Black children: New directions and radical approaches* (pp. 13-27). London and New York: Routledge-Falmer. Gillborn, D. (2004) Anti-Racism: From Policy to Praxis. In G. Ladson-Billings & D. Gillborn (Eds.), *The RoutledgeFalmer Reader in Multicultural Education* (pp. 35-48). London and New York: RoutledgeFalmer. Gillborn, D. (2008) *Racism and Education: Coincidence or Conspiracy?* London and New York: Routledge.

θύματα και θεατές και στην αποτελεσματικότητα των παιδαγωγικών μέτρων που προβλέπονται ως κυρώσεις στον Κώδικα και Οδηγό.

Γ) Στο πιο πάνω πλαίσιο, προκύπτει αναγκαιότητα και για αναθεώρηση των όρων που χρησιμοποιούνται στην επίσημη ρητορική του Υ.Π.Π. σε σχέση με τους μαθητές/τις μαθήτριες με μεταναστευτική βιογραφία. Συγκεκριμένα, η υιοθέτηση του όρου «αλλόγλωσσος» έχει δεχθεί κριτική σε δημοσιεύσεις στη διεθνή βιβλιογραφία σχετικά με το ελληνοκυπριακό εκπαιδευτικό πλαίσιο, κατά την τελευταία δεκαετία. Ενδεικτικά, ο Zembylas (2010)¹² σημειώνει ότι σε αντίθεση με τους όρους «δίγλωσσος» ή «πολύγλωσσος», οι όροι «αλλόγλωσσος» και «ξενόγλωσσος» αποσιωπούν το πολιτισμικό και γλωσσικό υπόβαθρο των μαθητών/τριών, εστιάζοντας την προσοχή στην «απόκλιση» τους από την πολιτισμική και γλωσσική νόρμα. Γενικότερα, η χρήση των συνθετικών «αλλο-» και «ξενο-» στους όρους «αλλόγλωσσος» και «ξενόγλωσσος» αντίστοιχα, οριοθετούν την ιδιότητα ενός ατόμου ως μέλους της έσω- ή έξω-ομάδας, φυσικοποιούν τη γλώσσα ως μια διχαστική συσκευή και παρουσιάζουν την ελληνική γλώσσα και την ελληνοκυπριακή ταυτότητα ως την κατηγορηματική νόρμα.

Όπως εξηγεί η Theodorou (2014)¹³, ο όρος «αλλόγλωσσος» παραπέμπει σε μια ρητορική ελλείμματος, το οποίο συνδέεται με ρητορικές της παθολογικοποίησης και του ρίσκου, κάτι που φαίνεται στον τρόπο με τον οποίο η γλώσσα χρησιμοποιείται για να κατηγοριοποιήσει δίγλωσσα παιδιά σε διαφορετικά επίπεδα κατάκτησης της γλώσσας. Παράλληλα, η χρήση του όρου παραπέμπει στη διγλωσσία ως πρόβλημα των ίδιων των παιδιών, παρά ως πηγή εμπλουτισμού, τα ωφέληματα της οποίας θα επεκτείνονταν τόσο στα δίγλωσσα παιδιά όσο και σε ολόκληρη τη σχολική κοινότητα.

Η αντικατάσταση του όρου «αλλόγλωσσος» δεν είναι απλό θέμα, λόγω της πολυπλοκότητας του φαινομένου της διγλωσσίας και πολυγλωσσίας, καθώς και των πολλαπλών μορφών μετανάστευσης και χρόνου άφιξης παιδιών στην Κύπρο. Όροι όπως «παιδιά με μεταναστευτικό υπόβαθρο» έχουν υιοθετηθεί από ευρωπαϊκά προγράμματα στον τομέα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, ενώ στο Ηνωμένο Βασίλειο, για παράδειγμα, ο όρος που θεωρείται δόκιμος είναι *EAL- English as an Additional Language* για παιδιά και μαθητές (*EAL students*), ενώ για ενήλικες χρησιμοποιείται ο όρος *(T)ESOL - (Teaching) English for speakers of other languages*. Πολυπλοκότητα, επίσης, παρατηρείται και στο θέμα της μετάφρασης σχετικών όρων από τα αγγλικά στα ελληνικά, π.χ. *διγλωσσία - διμορφία* (Eurydice, 2009).¹⁴

Συμπερασματικά και βάσει της πιο πάνω σύντομης ανασκόπησης, διαφαίνεται η ανάγκη για αλλαγή στη χρήση του όρου «αλλόγλωσσος», καθώς και για υιοθέτηση από το Υ.Π.Π. μιας ενιαίας ορολογίας σε όλο το φάσμα της εκπαίδευσης. Ως εκ τούτου, προτείνεται η υιοθέτηση του όρου «παιδιά με μεταναστευτική βιογραφία», ο

¹² Zembylas, M. (2010) Critical discourse analysis of multiculturalism and intercultural education policies in the Republic of Cyprus. *The Cyprus Review*, 22(1), 39–59.

¹³ Theodorou, E. (2014) *Constructing the Other: Politics and Policies of Intercultural Education in Cyprus*, in Vega, L. (Ed.) *Empires, Post-Coloniality and Interculturality*, Sense Publishers, 251-272.

¹⁴ Οι προσπάθειες οριοθέτησης της διγλωσσίας και η διατύπωση ενός ορισμού που να συμπυκνώνει τις διάφορες ιδιότητες και πλευρές είναι μακροχρόνιες, πολυάριθμες και με αντικρουόμενα αποτελέσματα. Στη βιβλιογραφία (λ.χ. Δαμανάκης και Σκούρτου, 2001· Δραγώνα, Σκούρτου και Φραγκουδάκη, 2001· Τριάρχη – Hermann, 2000) συναντώνται ορισμοί ενός ατόμου ως δίγλωσσου, έστω και αν μπορεί να προφέρει μόνο μερικές λέξεις στη δεύτερη γλώσσα, αλλά και ως ατόμου που κατέχει δύο γλώσσες σε άριστο βαθμό. Δεν υπάρχει ένας ορισμός που θα μπορούσε να έχει γενική ισχύ. Στους πολυάριθμους ορισμούς που έχουν κατά καιρούς δοθεί, διαπιστώνεται μια διαφορετική αξιολόγηση των χαρακτηριστικών γνωρισμάτων της διγλωσσίας, που μπορεί να αναφέρεται σε γλωσσολογικά ή σε κοινωνικά στοιχεία.

οποίος δεν περιορίζει τη διαχείριση της μεταναστευτικής ταυτότητας μόνο στο ζήτημα της γλώσσας. Το επόμενο βήμα είναι η διαπίστωση ως προς τον βαθμό στον οποίο ένα παιδί χρειάζεται στήριξη στην εκμάθηση της Ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας.

Δ) Ο συνδυασμός των φάσεων προπαρασκευής, μετάβασης και ένταξης – στήριξης, όπως επίσης η εφαρμογή ενός συστήματος που να συνδυάζει την ταχύρρυθμη διδασκαλία και τις ώρες στήριξης για την εκμάθηση της γλώσσας του σχολείου φαίνεται ότι λειτουργούν θετικά (όπως, για παράδειγμα, στην περίπτωση της Σουηδίας και περιοχών της Αυστραλίας, σύμφωνα με τους Christensen and Stanat, 2007¹⁵). Ωστόσο, η προσπάθεια αυτή θα πρέπει να στηρίζεται στη διαφοροποίηση των δράσεων για διδασκαλία της Ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας ανάμεσα σε Νηπιαγωγείο - Δημοτικό - Γυμνάσιο - Λύκειο - Εσπερινό Γυμνάσιο. Οι ανάγκες, οι εμπειρίες, οι ασυνέχειες είναι διαφορετικές και ως εκ τούτου απαιτείται διαφοροποίηση της μεθοδολογίας, των εγχειριδίων και του προγράμματος σπουδών.

Γίνεται εισήγηση για λειτουργία προπαρασκευαστικής φάσης που θα έχει διάρκεια 1 έως 3 μήνες και θα μπορεί να λαμβάνει χώρα εντός ή/και εκτός του σχολικού χώρου και χρόνου (λ.χ. θερινά σχολεία που θα καλύπτουν τα επίπεδα Α1 και Α2, σύμφωνα με τις προδιαγραφές του Κ.Ε.Π.Α.).

Η μεταβατική φάση προτείνεται όπως λαμβάνει χώρα εντός του σχολικού χρόνου και χώρου και έχει διάρκεια ενός σχολικού έτους. Η φάση αυτή θα περιλαμβάνει ένταξη των παιδιών με μεταναστευτική βιογραφία στη γενική τάξη συμφύτησης σε συνδυασμό με εντακτική διδασκαλία της Ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας, με ειδικές ρυθμίσεις στο σχολικό πρόγραμμα ανάλογα με τη βαθμίδα εκπαίδευσης. Νοείται ότι είναι απαραίτητη η συνεχής παρακολούθηση της προόδου των παιδιών στη γλώσσα με τη χρήση φακέλου επιτευγμάτων (portfolio). Η μεταβατική φάση θα καταλήγει στην αξιολόγηση στη γλώσσα, ώστε να διασφαλίζεται και να πιστοποιείται η ικανότητα των παιδιών να παρακολουθήσουν το περιεχόμενο των μαθημάτων του σχολικού προγράμματος.

Η φάση ένταξης μπορεί να έχει διάρκεια μέχρι δύο σχολικά έτη. Κατά τη φάση αυτή προτείνεται όπως τα παιδιά εντάσσονται στη γενική τάξη σε ισότιμη βάση με τους/τις υπόλοιπους/ες συμμαθητές/τριές τους και δέχονται στήριξη διάρκειας μέχρι 5 διδακτικών ωρών εβδομαδιαίως, εντός ή/και εκτός του σχολικού χρόνου. Εάν κριθεί αναγκαίο, μπορεί να προσφερθεί πρόσθετη ενισχυτική διδασκαλία σε επιμέρους γνωστικά αντικείμενα/μαθήματα, εντός ή/και εκτός του σχολικού χρόνου (π.χ. μετά το τέλος των μαθημάτων).

Για την προώθηση των πιο πάνω ρυθμίσεων θα μπορούσε να αξιοποιηθεί ο χρόνος και τα ποσά που διατίθενται για προσφορά μαθημάτων ελληνικής γλώσσας σε μαθητές/τριες, στο πλαίσιο του ολοήμερου σχολείου, των Ε.Κ. και των Κ.Ι.Ε.

Διάγνωση και αξιολόγηση του επιπέδου ελληνομάθειας¹⁶

Στη βιβλιογραφία είναι αδιαμφισβήτητη η συνεισφορά των γλωσσικών δοκιμίων στην εκμάθηση μιας δεύτερης γλώσσας, καθώς αυτά παρέχουν πολύτιμη πληροφόρηση,

¹⁵ Christensen, G., & Stanat, P. (2007) *Language policies and practices for helping immigrants and Second-generation students succeed*. Migration Policy Institute.

¹⁶ Βλ. Πετρίδου, Α., & Νεοφύτου, Ε. (2015) *Έκθεση αποτελεσμάτων της έρευνας για εγκυροποίηση των δοκιμίων ελληνομάθειας «Μιλάς Ελληνικά Ι» στο κυπριακό συγκείμενο* Λευκωσία, Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας και Αξιολόγησης.

τόσο για την πορεία εκμάθησης όσο και για τη διδασκαλία της δεύτερης γλώσσας¹⁷. Συγκεκριμένα, τα δοκίμια προσφέρουν στους διδάσκοντες πληροφορίες σχετικά με τις δυνατότητες, αδυναμίες και ελλείψεις των μαθητών/τριών για την παροχή στοχευμένης στήριξης, η οποία να ανταποκρίνεται στο επίπεδο ελληνομάθειας και στις ανάγκες των μαθητών/τριών. Παράλληλα, επιτρέπουν την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των προγραμμάτων διδασκαλίας της Ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας, καθώς και των διδακτικών μεθόδων που εφαρμόζονται.

Αναγνωρίζοντας τη σημασία της συστηματικής αξιολόγησης, αρκετές χώρες με μεγάλο αριθμό παιδιών με μεταναστευτική βιογραφία (π.χ. Αυστραλία, Καναδάς, Η.Π.Α.), ανέπτυξαν τα δικά τους εργαλεία, ορίζοντας κριτήρια γλωσσικής επάρκειας (όπως ESL Scales των Η.Π.Α., ESL Bandscales της Αυστραλίας) για την καθοδήγηση και την αξιολόγηση της εκμάθησης της δεύτερης γλώσσας στο σχολικό περιβάλλον¹⁸. Τα γλωσσικά αυτά κριτήρια παρέχουν μια σφαιρική περιγραφή για το τι γνωρίζουν οι μαθητές/τριες και το τι μπορούν να κάνουν σε διαφορετικά επίπεδα γλωσσομάθειας ή ανά σχολική τάξη ή και τα δύο. Στον ευρωπαϊκό χώρο δημιουργήθηκε το Κ.Ε.Π.Α. Η κάθε ευρωπαϊκή χώρα είναι υπεύθυνη για την κατασκευή εργαλείων που να αξιολογούν τα γλωσσικά κριτήρια που ορίζονται στο Κ.Ε.Π.Α. Στο πλαίσιο αυτό, στον ελλαδικό χώρο έχουν εκπονηθεί διάφορα δοκίμια (τεστ) για την αξιολόγηση της Ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας, στη βάση του Κ.Ε.Π.Α. Τα περισσότερα απευθύνονται σε ενήλικες, ενώ μόνο ένας σχετικά μικρός αριθμός δοκιμίων απευθύνεται σε μαθητές/τριες. Ανάμεσα στα δοκίμια ελληνομάθειας που έχουν αναπτυχθεί ειδικά για παιδιά είναι τα δοκίμια «Μιλιάς Ελληνικά», που έχουν εκπονηθεί στο πλαίσιο του Προγράμματος με τίτλο «Εκπαίδευση παλιννοστούτων και αλλοδαπών μαθητών» (Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης), με βάση το Κ.Ε.Π.Α.¹⁹.

Στο πλαίσιο της επίσημης εκπαιδευτικής πολιτικής στην Κύπρο, είναι σημαντικό το κυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα να προχωρεί συστηματικά σε διάγνωση του επιπέδου ελληνομάθειας των παιδιών με μεταναστευτικό υπόβαθρο, με βάση σταθμισμένα και εγκυροποιημένα διαγνωστικά τεστ ελληνομάθειας για όλα τα επίπεδα. Προτείνεται όπως το Κ.Ε.Ε.Α. αναλάβει τη διεξαγωγή της αξιολόγησης του επιπέδου ελληνομάθειας μαθητών/τριών που έχουν την Ελληνική ως δεύτερη γλώσσα, τόσο με ανάπτυξη/εγκυροποίηση τέτοιων τεστ όσο και με τη χορήγηση και διαπίστωση του επιπέδου ελληνομάθειας των παιδιών αυτών, ούτως ώστε να τυγχάνουν παρακολούθησης. Προς αυτή την κατεύθυνση το Κ.Ε.Ε.Α. όπως ήδη αναφέρθηκε έχει προχωρήσει με εγκυροποίηση των δοκιμίων ελληνομάθειας «Μιλιάς Ελληνικά Ι» τη σχολική χρονιά 2014-2015 και προτίθεται να τα χορηγήσει σε πιλοτική φάση τη φετινή σχολική χρονιά (2016-2017) σε όλα τα δημοτικά σχολεία

¹⁷ Βαρλοκώστα, Σ., & Τριανταφυλλίδου, Λ. (2003) *Επίπεδα Γλωσσομάθειας στην Ελληνική ως Δεύτερη Γλώσσα*. Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

¹⁸ ο.π.π.

¹⁹ Τζεβελέκου, Μ., Κάντζου, Β., Σταμούλη, Σ., Χονδρογιάννη, Β., Βαρλοκώστα, Σ., Ιακώβου, Μ., Λύτρα, Β., & Παπαγεωργακόπουλος, Γ. (2004) *Η ελληνική ως δεύτερη γλώσσα: Κλίμακα αξιολόγησης και μέτρηση του επιπέδου γνώσης της ελληνικής στα μειονοτικά δημοτικά σχολεία της Θράκης*. Ανάκτηση από: http://www.ilsp.gr/files/web_erevna.pdf,

Τζεβελέκου, Μ., Κάντζου, Β., Σταμούλη, Σ., Χονδρογιάννη Β., Βαρλοκώστα Σ., Ιακώβου Μ., Λύτρα Β., Σιούπη, Α., & Τερζή, Α. (2006) «Μελέτη της ελληνομάθειας στα μειονοτικά δημοτικά σχολεία της Θράκης». *Νέες κατευθύνσεις στην εφαρμοσμένη γλωσσολογία. Πρακτικά του 13ου Διεθνούς Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Εφαρμοσμένης Γλωσσολογίας*, τόμος 9. Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 343-357,

Tzeveleku M., Giagkou, M., Kantzou, V., Stamouli, S., Varlokosta, S., Mitzias, I., & Papadopoulou, D. (2013) *Second language assessment in the Greek educational system: the case of Reception Classes*. *Γλωσσολογία*, 21, 75-89.

της επαρχίας Λάρνακας για την αξιολόγηση του επιπέδου ελληνομάθειας μαθητών και μαθητριών που χρήζουν στήριξης για την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας.

Ε) Η παροχή ενός δίγλωσσου προγράμματος για κάθε μετανάστη είναι στόχος ανέφικτος και μη ρεαλιστικός και γι' αυτό η προσοχή εστιάζεται σε υψηλής ποιότητας προγράμματα που ενισχύουν την κατάκτηση της γλώσσας διδασκαλίας. Το γεγονός αυτό, όμως, δεν αποκλείει τη δημιουργία ευκαιριών εντός και εκτός σχολικού προγράμματος για αξιοποίηση και διδασκαλία των μητρικών γλωσσών. Αυτό θα μπορούσε να υλοποιηθεί με την εισαγωγή επιλογών γλωσσών στα μαθήματα των Ε.Κ. ή σε ένα διευρυμένο αναλυτικό πρόγραμμα ολοήμερου σχολείου στη Δημοτική Εκπαίδευση, όπως επίσης στα Κ.Ι.Ε. στην περίπτωση της Μέσης Εκπαίδευσης.

Είναι σημαντικό τα προγράμματα να διέπονται από κανόνες, στόχους, αρχές και συνεχή παρακολούθηση, καθώς και αρχική και συνεχή αξιολόγηση των συμμετεχόντων. Η εφαρμογή μεθόδων και πρακτικών θα πρέπει να παρακολουθείται συνεχώς με τη χρήση ερευνητικών εργαλείων.

Στ) Τέλος, είναι σημαντικό να υπάρχει εξειδίκευση των εκπαιδευτικών που θα αναλάβουν τον ρόλο της διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας, ώστε να μπορούν να ενισχύουν και να ενισχύονται μέσα και από τη διδασκαλία με τον εκπαιδευτικό της τάξης. Αυτό συνεπάγεται θεσμοθέτηση της επιμόρφωσης σε ζητήματα διδασκαλίας της Ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας και επίσημη ένταξή της στα προγράμματα βασικής εκπαίδευσης/προϋπηρεσιακής κατάρτισης και ενδοϋπηρεσιακής κατάρτισης και επαγγελματικής μάθησης. Συγκεκριμένα, το Π.Ι. -σε συνεργασία με άλλα ακαδημαϊκά ιδρύματα- θα μπορούσε να αναλάβει τον ρόλο της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών. Η επιμόρφωση αυτή θα μπορούσε να έχει χαρακτήρα προσθετικό για εκπαιδευτικούς που έχουν ήδη παρακολουθήσει το Πρόγραμμα Προϋπηρεσιακής Κατάρτισης, με στόχο τη δημιουργία ομάδας εκπαιδευτικών που θα έχουν αποκτήσει πρόσθετη εξειδίκευση στο θέμα. Η επιμόρφωση θα έχει συγκεκριμένη διάρκεια και θα περιλαμβάνει θεωρητικά και πρακτικά θέματα διδακτικής (μεθοδολογικές προσεγγίσεις, ενσωμάτωση τεχνολογίας, διαφοροποίηση διδασκαλίας, εργασία σε ομάδες, αξιοποίηση αίθουσας γλωσσών κτλ.), αλλά και βασικά στοιχεία γλωσσολογίας. Τα προγράμματα αυτά -πέρα από το γενικό πλαίσιο της διαχείρισης της πολιτισμικής ετερότητας- μπορούν να επικεντρωθούν στο θέμα της γλώσσας και ειδικότερα σε συγκεκριμένες μεθοδολογικές προσεγγίσεις μέσα στην τάξη, αλλά και στον χώρο του σχολείου, οι οποίες να προωθούν τη γλωσσική ανάπτυξη των συγκεκριμένων παιδιών γενικότερα. Θα μπορούσαν να περιλάβουν διάφορες θεματικές, όπως ανάλυση αναγκών παιδιών με μεταναστευτική προέλευση, διαχείριση της γλωσσικής ετερότητας, διδασκαλία Ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας, αποτελεσματική επικοινωνία, θέματα αξιολόγησης κτλ.

Επιπρόσθετα, όλοι οι εκπαιδευτικοί (όχι μόνο όσοι καλούνται να διδάξουν την Ελληνική ως δεύτερη γλώσσα) χρειάζεται να τύχουν επιμόρφωσης σε θέματα διαχείρισης της ετερότητας, αλλά και προώθησης της ελληνομάθειας στη γενική τάξη συμφοίτησης, γνωρίζοντας τεχνικές και πλαίσια δράσης για την καλύτερη προσέγγιση των μαθητών/τριών με διαφορετικό γλωσσικό υπόβαθρο.

Ζ) Η διασφάλιση συνθηκών ομαλής λειτουργίας και λειτουργικής ένταξης των δράσεων που αφορούν στην εφαρμογή της γλωσσικής πολιτικής στο σχολείο καλύπτουν μια σειρά από μικρά ή μεγαλύτερα ζητήματα που συνδέονται με τη βελτίωση της γενικής ποιότητας του σχολείου, όπως: η καλή και αποτελεσματική διοίκηση²⁰ για παροχή, λ.χ., διευκολύνσεων στη χρήση ειδικών αιθουσών, η

²⁰ NESSE. (2008) *Education and Migration*. European Commission-NESSE.

συνεργασία των εκπαιδευτικών της γενικής τάξης με τους εκπαιδευτικούς που διδάσκουν την Ελληνική ως δεύτερη γλώσσα, οι υψηλές προσδοκίες των εκπαιδευτικών, η πειθαρχία, η αξιοποίηση εξοπλισμού και η συνεργασία σχολείου - οικογένειας εντός και εκτός της σχολικής τάξης. Η εφαρμογή, λοιπόν, της γλωσσικής πολιτικής -η οποία δεν θα αφορά μόνο τους μαθητές/τριες με μεταναστευτική βιογραφία- θα πρέπει να ιδωθεί υπό το πρίσμα μιας ολιστικής και οικοσυστημικής προσέγγισης που θα διέπεται από τις αρχές της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης.

Η εφαρμογή του Κώδικα Αντιρατσιστικής Συμπεριφοράς είναι απαραίτητο να διευρυνθεί και να εφαρμοστεί οπωσδήποτε σε όλα τα σχολεία στα οποία θα λειτουργήσουν προπαρασκευαστικά/μεταβατικά τμήματα.

Στο επίπεδο της σχολικής μονάδας είναι σημαντικό να καθοριστεί η ομάδα και ο επικεφαλής εκπαιδευτικός υποδοχής μαθητών/τριών με μεταναστευτική βιογραφία, καθώς επίσης να διαμορφωθεί ένα δίκτυο «μεντόρων» (μέντορας-συμμαθητής, μέντορας-εκπαιδευτικός, μέντορας από την κοινότητα που θα μπορεί να εμπλακεί κυρίως στην πρώτη προπαρασκευαστική φάση). Έχει αποδειχθεί ότι η εμπλοκή των γονέων ή μελών της μειονότητας ως διαμεσολαβητών ή μεντόρων μπορεί να έχει θετική επίδραση στην επίδοση των παιδιών²¹. Έτσι το ζήτημα μετακινείται και στο επίπεδο της σχολικής μονάδας και στον τρόπο υλοποίησης του πλαισίου που θα διαμορφωθεί ως εθνική πολιτική για τα παιδιά με μεταναστευτική βιογραφία.

Η συνεργασία της σχολικής μονάδας με την τοπική αυτοδιοίκηση για άνοιγμα του σχολείου στην κοινότητα, με στόχο την εκπαίδευση και εμπλοκή των γονέων, την υποδοχή πληθυσμών (π.χ. προσφύγων) και τη συμμετοχή σε επιμορφωτικά προγράμματα, είναι απαραίτητη και ουσιαστικά αναμένεται να ενεργοποιείται από το σχολείο. Όλα τα πιο πάνω καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό την ποιότητα της διαπροσωπικής σχέσης μεταξύ εκπαιδευτικών και παιδιών με μεταναστευτική βιογραφία.

Προτείνεται, συγκεκριμένα, η απασχόληση ενηλίκων, οι οποίοι προέρχονται από τις χώρες προέλευσης του συγκεκριμένου μαθητικού πληθυσμού και μπορούν να εργαστούν με συγκεκριμένο ωράριο και καθήκοντα στις σχολικές μονάδες όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης, οι οποίες συγκεντρώνουν μεγάλο αριθμό παιδιών με μεταναστευτική προέλευση. Θα μπορούν να συνεργαστούν με τις σχολικές μονάδες, με στόχο τη διευκόλυνση των παιδιών σε διάφορους τομείς. Τα περισσότερα από τα καθήκοντά τους θα σχετίζονται με τον τομέα της μετάφρασης. Αυτό μπορεί να εμπλέκει τη μετάφραση διάφορων εντύπων, οδηγιών και εγκυκλίων προς τους/τις μαθητές/τριες και τους γονείς, την επικοινωνία μεταξύ σχολικής μονάδας και γονέα, την εμπλοκή στη μαθησιακή διαδικασία μέσα στη σχολική τάξη και γενικότερα τη στήριξη των μαθητών/τριών. Θα μπορούν να λειτουργούν ως σύνδεσμοι, παρέχοντας πληροφορίες τόσο για θέματα που αφορούν το άτομο, αλλά και γενικότερα πολιτισμικά θέματα, τα οποία θα ήταν καλό να λαμβάνονται υπόψη από τη σχολική μονάδα και το εκπαιδευτικό σύστημα. Ο θεσμός του μεταφραστή όσον αφορά στη στήριξη των παιδιών με μεταναστευτική βιογραφία έχει πολλές ερμηνείες και εκδοχές στα διάφορα εκπαιδευτικά συστήματα των διάφορων ευρωπαϊκών χωρών, ανάλογα με τις ανάγκες που υπάρχουν, αλλά και τις δυνατότητες που δίνονται, τόσο σε επίπεδο σχολικής μονάδας και κοινότητας όσο και σε επίπεδο γενικότερα εκπαιδευτικής πολιτικής²².

²¹ DfES. (2002) *Removing the Barriers*. DfES.

²² Eurydice. (2009) *Integrating Immigrant Children into Schools in Europe. Measures to foster: Communication with immigrant families, heritage language teaching for immigrant children*. European Commission, Gobbo, F., Ricucci, R., & Galloni, F. (2009) *Inclusion and education in European countries*. INTMEAS Report for contract – 2007-2094/001 TRA-TRSP0. DOCA Bureaus.

4. Καταληκτικά σχόλια

Η προσαρμογή των ατόμων στο νέο περιβάλλον, μετά από εμπειρίες μετακίνησης και γλωσσικής, γεωγραφικής και πολιτισμικής ασυνέχειας, είναι μια αναμενόμενη διαδικασία και αποτελεί ουτοπία ή αφέλεια η ποινικοποίηση της προσαρμογής. Ήδη το Υ.Π.Π. έχει θέσει τους πέντε άξονες προτεραιότητας για την εκπαίδευση μεταναστών (Εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας, Υποδοχή των νεοαφιχθέντων μαθητών/τριών, Εκπαίδευση και κατάρτιση των εκπαιδευτικών, Συλλογή και ανάλυση δεδομένων σχετικά με τις ανάγκες των μαθητών/τριών με μεταναστευτική βιογραφία, Διαπολιτισμική προσέγγιση νέων αναλυτικών προγραμμάτων), οι οποίοι θα πρέπει να ενισχυθούν και να εμπλουτιστούν με νέες δράσεις, αλλά κυρίως να συνδεθούν μεταξύ τους ως πτυχές που συμβάλλουν στην ένταξη των μεταναστών και την κοινωνική και μαθησιακή τους ανάπτυξη.

Η βελτίωση των εκπαιδευτικών ευκαιριών για τα παιδιά με μεταναστευτική βιογραφία περνά μέσα από την ίδια οδό με εκείνη της βελτίωσης των αντίστοιχων ευκαιριών των μαθητών/τριών του γενικού πληθυσμού. Στόχος είναι η ανοδική κοινωνική κινητικότητα μέσω της απόκτησης προσόντων και της εφαρμογής της αρχής της αξιοκρατίας. Η έμφαση δίνεται στο να αναπτυχθούν γενικοί κώδικες, για να ρυθμίσουν τις προσδοκίες και τις απαιτήσεις και την ανταπόκριση του ατόμου, με βασική προϋπόθεση ότι κάθε άτομο απαιτεί να γίνει σεβαστό ως ισότιμο μέλος του κοινωνικού και εκπαιδευτικού γίγνεσθαι, χωρίς αποκλεισμούς και εκπτώσεις.

Στην επίτευξη των πιο πάνω αναμένεται να συμβάλει η νέα πολιτική του Υ.Π.Π., η οποία επιδιώκει να καλύψει τις επιμέρους πτυχές του όλου θέματος, αποσκοπώντας παράλληλα στην ολιστική προσέγγιση των ζητημάτων που άπτονται της ένταξης των παιδιών με μεταναστευτική βιογραφία στο κυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Διαγραμματική παρουσίαση της νέας πρότασης για την ένταξη των μαθητών/τριών με μεταναστευτική βιογραφία στο κυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα

ΠΑΡΑΜΕΤΡΟΙ	ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ
Χαρτογράφηση του μεταναστευτικού μαθητικού πληθυσμού	<ul style="list-style-type: none"> • Χρήση κοινής πλατφόρμας καταχώρισης στοιχείων από όλες τις βαθμίδες.
Ορολογία	<ul style="list-style-type: none"> • Χρήση ενιαίας ορολογίας σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης. • Διαμόρφωση σχετικού κειμένου που θα κυκλοφορήσει με οδηγίες της Γενικής Διευθύντριας.
Φάσεις ένταξης των μαθητών/τριών με μεταναστευτική βιογραφία	<ul style="list-style-type: none"> • Εφαρμογή ολιστικής προσέγγισης για την ένταξη των μαθητών/τριών με μεταναστευτική βιογραφία, με προσαρμογή στις ανάγκες της κάθε βαθμίδας εκπαίδευσης. • Διεύρυνση εφαρμογής αντιρατσιστικής πολιτικής. • Συστηματοποίηση εκμάθησης της Ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας.
I. <u>Φάση υποδοχής – Προπαρασκευαστική φάση</u>	<ul style="list-style-type: none"> • Συνεργασία σχολείων για διοργάνωση ταχύρρυθμων προγραμμάτων υποδοχής και εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας, διάρκειας 1-3 μηνών. • Συνεργασία με πρεσβείες/κοινότητα για παροχή διερμηνέων σε αρχική φάση. Η οικονομική ενίσχυση για παροχή διερμηνέων μπορεί να γίνει και μέσω του Ταμείου Εσωτερικών Υποθέσεων (Ταμείο Ασύλου Μετανάστευσης και Ένταξης). • Λειτουργία θερινών σχολείων. • Αναθέωση Οδηγών Υποδοχής στο κυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα. • Καθορισμός εκπαιδευτικού-συντονιστή υποδοχής μεταναστών ανά σχολείο. • Καθορισμός ομάδας μαθητών/τριών (peer mentor) και ομάδας εκπαιδευτικών (teacher mentor) για υποδοχή και ένταξη των παιδιών με μεταναστευτική βιογραφία. • Δημιουργία ομάδας μεντόρων από την κοινότητα (community mentor) - εμπλοκή γονέων. • Διάγνωση βαθμού κατοχής της ελληνικής γλώσσας με διαγνωστικά δοκίμια ελληνομάθειας. • Εγκυροποίηση διαγνωστικών δοκιμίων ελληνομάθειας.

<p>II. <u>Φάση μετάβασης</u></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Λειτουργία μεταβατικών τάξεων με εντατική διδασκαλία της Ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας, για ένα σχολικό έτος. • Καθορισμός βασικού διδακτικού εγχειριδίου για τη διδασκαλία της Ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας. • Παρακολούθηση και αξιολόγηση της προόδου των μαθητών/τριών στις μεταβατικές τάξεις – Χρήση φακέλου επιτευγμάτων (portfolio) μαθητή/τριας. • Εγκυροποίηση δοκιμών πιστοποίησης ελληνομάθειας.
<p>III. <u>Φάση ένταξης</u></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ένταξη μαθητών/τριών με μεταναστευτική βιογραφία στη γενική τάξη συμφοίτησης, σε ισότιμη βάση με τους/τις υπόλοιπους/ες συμμαθητές/τριές τους. • Παροχή στήριξης στη γλώσσα του σχολείου, διάρκειας μέχρι 5 διδακτικών ωρών εβδομαδιαίως (μέχρι δύο σχολικά έτη), εντός ή/και εκτός του σχολικού χώρου και χρόνου. • Πρόσθετη ενίσχυση σε επιμέρους γνωστικά αντικείμενα/μαθήματα, εντός ή/και εκτός του σχολικού χώρου και χρόνου (π.χ. μετά το τέλος των μαθημάτων, στο πλαίσιο διευρυσμένου ωραρίου /ολοήμερου σχολείου/ Κ.Ι.Ε./ Ε.Κ.). • Ένταξη διδασκαλίας μητρικών γλωσσών στο πλαίσιο διευρυσμένου ωραρίου ολοήμερου σχολείου/ Κ.Ι.Ε./Ε.Κ. • Προώθηση διαπολιτισμικής διάστασης στο πρόγραμμα του σχολείου.
<p>Εκπαιδευτικοί</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ένταξη της διδασκαλίας της Ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας στα προγράμματα βασικής εκπαίδευσης/προϋπηρεσιακής κατάρτισης και ενδοϋπηρεσιακής κατάρτισης και επιμόρφωσης. • Συστηματική επιμόρφωση εκπαιδευτικών (διδασκόντων Ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας, εκπαιδευτικών γενικής τάξης συμφοίτησης, συντονιστών υποδοχής, στελεχών της εκπαίδευσης) και υποστήριξή τους σε σχολική βάση. • Εφαρμογή εξ αποστάσεως προγράμματος για τη διδασκαλία της Ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας, σε ευρεία κλίμακα.